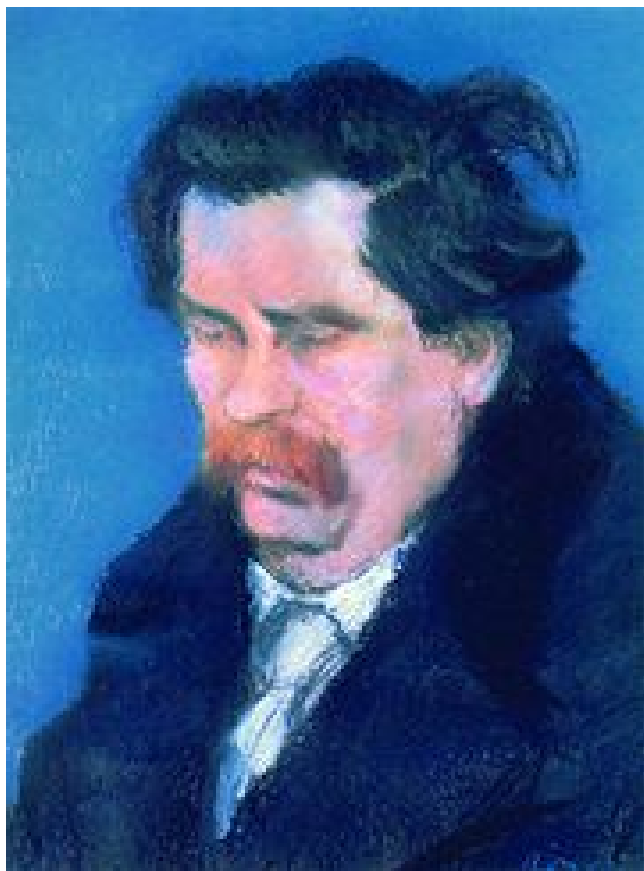

Móricz a Zsigmond és a test

Onagy Zoltán, k, 06/29/2010

Csakhogy Móricz öregember. Hat év jut az utolsó nagy szerelemre. Ráadásul: "Elő fog állni egy fals helyzet: az öreg nevelőapa, aki féltékeny a lányára" – mondja. Nem csak a család, mindenki szívja a fogát. Ahogy Jókait, aki vénségére nyakába akasztja a fiatal színésznőt, Grósz Bellácskát, Móriczot se érti senki. Inkább mellénéznek, félrenéznek. Az Árvácska is bukta. A szakma ismeri a körülményeket. Ami nem mindegy.

Nők, test, házasságok – Móricz Zsigmond

Azt hinnénk, hihetnénk, a móríci életmű meg vagy on csinálva, fel vagy on dolgozva, az irodalomtörténet nem hagyott ki egyetlen centimétert sem. Sima és áttekinthető, mint a

dimbes-dombos golfpálya. Bizonyos részek árnyékban maradnak, más részek posványosak, rejtélyes tavak itt, ott, de minden megtalálunk, ismerősen, filézve, sehol egy y-csont.

Hát kutyafülét találunk meg. Az életrajzok is hazugok, hamisak, hézagosak. Arról – példának okáért – minden kis- és nagyéletrajzban bekezdések szólnak, amikor Móriczt két Horthy-csendőr csuklóztatja Leányfaluból Pestre menet, félúton. Arról soha sehol senki nem beszél, hogy a vasszűz asszony (Holics Janka), komolyan betartaná az egyház szexuális életre vonatkozó előírásait, nyolc évig bírja a kettős feszítést, katolikus dogmák kontra Móricz szexuális étvágya, öngyilkos lesz. Móricz azonnal feleségül vesz egy színésznőt. Nő nélkül nem megy. Szerencsétlen választás, de a színésznő – vélhetőleg – az első intésre betérdelt. Aztán Simonyi Mária gyorsan lelakja, kicsontozza Móriczt, aki nem képes annyit keresni, amennyi az asszonynak elég volna. Ekkor már semmi nincs, munka van és pénzgondok, és az útszéliek, a garniszállók. A hivatalos életrajzokba Csibe a megnyomorítottan rebbenő paraszti lélek kisleánykajaként – egyenesen glóriában – vonul be. Ehelyett Móricz bonyolultan felszedett, bonyolultan megtartott, jelentős fantáziával ellátott szeretője. Móricznak a készséges kislánytesten kívül a mesélőkére is szüksége van. Megértjük. Írónál, íróval így van ez. Azt – valljuk be – már nehezebben, hogy lencsbe vágja közös gyereket, Imrust.

Csak hogy Móricz öregember. Hat év jut az utolsó nagy szerelemre. Ráadásul: "Elő fog állni egy fals helyzet: az öreg nevelőapa, aki féltékeny a lányára" – mondja. Nem csak a család, mindenki szívja a fogát. Ahogy Jókait, aki vénségére nyakába akasztja a fiatal színésznőt, Grósz Bellát, Móriczt se érti senki. Inkább mellénéznek, félrenéznek. Az Árvácska is bukta. A szakma ismeri a körülményeket. Ami nem mindegy.

Rövidesen megjelenik a Móricz Virág által szépen végigheréltetett napló, melyet a sajtó eleve úgy harangoz be, hogy Móricz erotikus (intim) naplója. Miközben nyilvánvaló, hogy a sajtón nincs értelme számonkérni semmit, olyan egetverő baromságot sem, hogy "Támad az irodalmi csőcselék" (írta volt a kolozsvári Krónika jelese), annak, aki kíváncsi rá, hozzátesz a gimnazistamodorú képhez. A napló is irodalom.

Van egy írónk. Nagy író. Ahogy mondani szokás, a legnagyobb realista. 1879-ben születik. A Hét krajcárt 1909-ben írja (összeölel Adyval). Babitscsal szerkeszti a Nyugatot, aztán lelép a Kelet Népéhez. Behozza a félféudális falusi világot az európai nagyvárosba. A Hét krajcár előtt (1908) feleségül vesz egy vasszűzet (Holics Janka), aki komolyan betartja az egyház szexuális életre vonatkozó előírásait, de mert Móricz nem annyira, minden együttlétet hatvanszor gyón meg. Nyolc évig bírja a kettős feszítést, egyházi dogmák kontra Móricz szexuális étvágya, öngyilkos lesz. Móricz tudja, egyedül nem megy, azonnal feleségül vesz egy színésznőt. Nem szerencsés. Simonyi Mária nyolc év alatt totálisan lelakja, kicsontozza Móriczt, aki nem képes annyit keresni, amennyi az asszonynak elég. Ekkor már semmi nincs, munka van és pénzgondok, és az útszéliek, a garniszállók, minthogy (mint Hamar Péter idézi Móricz egyik leveléből), nőre szüksége van.

1936-ban esik be egy lány, aki fiatalka, zsenecske, bár korához képest jelentős tapasztalati tőkével. Tudja, mit mire teremtett az Úr, és elvarázsolja Móriczt. Móricz ötvenhét éves. Kicsit sok. Aki ért hozzá, aki látja az elmúló férfi mélyén zajló folyamatokat, nem nehéz. Annak sem nehéz, aki őstehetség. Márpedig Csibe-Csöre jelentős tehetségnek tűnik. Csak hogy a lány nem ír, nem olvas, nem ért semmihez, túl azon, amihez egy nő alapszinten ért, viszont a fantáziája kimeríthetetlen. Hazudik, ahogy a csövön kifér. Megérzi, mit kell mondania ahhoz hogy folyamatosan érdekes maradjon. Ekkor belép a Pygmalion-szindróma: „teremtsünk örök

vágyainknak megfelelő nőt magunknak”. És lőn. Ha Móricznak több ideje van hátra, a családi ellenállás nem nyomasztja, ha nem szívja el az összes irodalmi forrást a készülődő világháború, akár elhelyezi valami irodába, és írónőt, költőnőt, feminista frontharcost farag Csibéből, miként Babits tette Tanner Ilonkával. Író csinálni szerelmes szívünk élő tárgyából, emberes feladat. Főleg, ha analfabéta némelyest. De „apukát” – így nevezi az ifjú szerető Móriczot, semmi nem retenti vissza. Írógépet vásárol neki a bérelt lakásba. Dolgoztatja. Iskolába íratja. Hivatalokat jár, kérvényez, ügyeskedik, hogy közelítse a megálmodott alakot. Egy másik réteg, az író, eközben naponta nyomja a Csibe-történeteket, és készül az egyik legnagyobb dobásra, az Árvácskára.

Az Árvácska másként hat ma, mint ötven évvel később, hiszen a szakma ismeri a körülményeket. Ami nem mindegy. Nem sokkal halála előtt azt írja a Kelet Népe egyik szerkesztői üzenetében: „Soha még úgy könyv meg nem bukott, mint az Árvácska. Nem írnak róla, nem beszélnek róla, nem veszik meg.” És ez így maradt egészen addig, amíg a fiatal szerető el nem felejtődött, a tankönyvekből ki nem került, amíg fel nem nőtt egy új korosztály. Különös módon Németh László az egyetlen, aki valós értékén kezelte az ügyet: „Csibe-Árvácska-Erzsike Móricz Zsigmond utolsó költeménye.”

Riportgyűjteményeit cipelem fel a pincéből. A könyvek kinőtték a lakást, nem számoltam Móriczra a közeljövőben, elég megküzdeni a friss érkezőkkel. Harminckét év alatt, 1910-től haláláig 478 riportot írt. A három vaskos kötetben ennyit számolok. Elképesztő. Az utolsó riportja halála előtt három nappal jelent meg, 1942. szeptember 1-jén. Spiritiszták gyülekezetére látogat, és úgy zárja: „...most aztán jönnek a csodák”. De nem jöttek. A halál jött.

Heti legalább egy riport. Ehhez utazni kell. Utazni, ismerkedni, figyelni a korabeli viszonyok közt. Közben persze a regények, drámák, pénzhajszja.

Jutottak szenvedélyes Móricz-időszakaim. És mert nem életrajzokra koncentráltam, mint mostanában, sokáig úgy tűnt – a tudatlanság összevonó és egyszerűsítő derűje -, Mikszáth, Móricz, Móra, talán még Jókai is egyugyanazon időszak irodalmárai. Pedig dehogy. Mikszáth a negyvennyolcas forradalom utáni megbékélés, a kiegyezés írója, Móra időtlen, nincs kötelezően meghatározandó korszakos időtényezője (okkal persze, és van is meghatározandó időtényezője, az is okkal), Jókai sem tartozik közéjük, ő maga az egyszemélyes irodalmi tündérkert. Móricz pedig a natúr, a véres és szenvedélyes XX. század, annak ellenére, hogy a legmocskosabb részét szerencsésen kihagyta, igaz, amit látott – vörös terror Szamuely elvtárssal, s az azt követ fehérterror –, is elég mocskos lehetett a korábbiakhoz viszonyítva. Hömpölygő óriásregényeit olvasni olyan, mint Ady verseit. Nem esik jól. Nincs idő. De nem lehet abbahagyni, ezért aztán alig olvassa ma bárki ezeket az óriási regényeket. Móricz hatalmas. Terjedelemben, ívszámban. Reménytelen, ha valaki nem ebből él, rászánja magát, és kiderítse, hatása valóban olyan meghatározó-e a lehetséges próza stílusára, mint senki másé. Vele kezdődött a magyar regény fejezete, ami Esterházy Fancsikó és Pinta c. novellafüzére (1978.) megjelentéig tartott. Hacsak nem Hamvas Béla kéziratos Karneválja elkészültéig.

Onagy Zoltán

Móricz Zsigmond, Tiszacsécse, 1879. június 29. – Budapest, Józsefváros, 1942. szeptember 5, író, újságíró, szerkesztő.

<http://www.irodalmijelen.hu/node/2754>